

BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN 1930-1940 YILLARI ARASINDA SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

Prof. Dr. Mustafa ÖZSARI*

Öz

Bulgaristan'da 1930'lu yıllarda yaklaşık yarım milyon Türk nüfus yaşamaktadır. Türkler, Plovdiv, Razgrad, Sofya, Vidin ve Şumnu gibi Bulgaristan'ın çeşitli yerleşim birimlerine yayılmıştır. Bu dönemde Bulgaristan ekonomik ve siyasal açıdan kaotik bir görünüm ortaya koymaktadır. Halk bir yandan ekonomik kriz ile mücadele ederken, öte yandan askeri darbelerin, hükümet buhranlarının ve komünist propaganda faaliyetlerinin etkisi altında kalmıştır. Bu durum ülkedeki Türk azınlığı olumsuz anlamda biraz daha fazla etkilemiştir. 1930'lu yılların ilk yarısında Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığa karşı yeni bir baskı, sindirme ve göç politikası başlatılmıştır. Söz konusu dönemde büyük bir asimilasyon ile karşı karşıya kalan Türkler, Bulgaristan'daki varlıklarını sürdürebilmek için kısıtlı imkânlarla ciddi çaba göstermişlerdir. Türkler bu dönemde Bulgaristan 'da çeşitli dernekler kurmuşlar, süreli yayınlar neşretmişler, eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bu arada aynı dönemde Kemalist Türkiye 'nin benimsediği yeni dünya görüşü ile uyum sağlayamayan bazı Türkiyeli entelektüeller Bulgaristan'a yerleşmiş, onlar da siyasal ve kültürel çalışmalarını bu ülkede sürdürmüşlerdir. 1930-1940 yılları arasında Bulgaristan 'da irili ufaklı 28 tane Türkçe gazete ve dergi yayımlanmıştır. Bunlara ilave olarak, geleneksel usullerle eğitim veren medreseler, modern mektepler, tekkeler ve zaviyeler, çeşitli dernek ve kurumlar 1930'lu yıllarda Bulgaristan Türklerinin sosyal ve kültürel konumunu etkileyen müesseselerdir. Bu bildiride önce 1930'lu yıllarda Bulgaristan'ın siyasal ve kültürel durumu değerlendirilecek, ardından Bulgaristan Türklerinin çıkardıkları gazeteler, kurdukları dernekler ve buradaki Türk eğitim kurumları eldeki veriler ölçüsünde

genel hatlarıyla ele alınacak, söz konusu gelişmeler Türkiye 'deki değişim ve dönüşümle mukayese edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan Türk basını, Bulgaristan 'da Türk

GENERAL OVERVIEW TO SOCIAL AND CULTURAL SITUATION OF BULGARIAN TURKS BETWEEN 1930-1940

ABSTRACT

Nearly half million Turks had been living in Bulgaria during the years of 1930. Turks had been spreaded out various cities such as Plovdiv, Razgrad , Sofia, Vidin and Shumnu. In this period there had been a caotic situation from the points of economical and political. Bulgaria not only had been exposed strongly with the economic crisis but also they had stayed under the influence of the communist propagands . This situation had negatively influenced the Turks minority. In the fist half of the 1930's a nev migration politic and intimidation against Turks minority had begun in Bulgaria. Turks, stayed under the politic of assimilation, had struggled seriously with limited facilities in order to continue to exist in Bulgaria. Turks had founded various associations, published periodicals and continued education ctivities. In this period some entellectuals who couldn 't have adopted to nev world vision of Kemalist regime in Turkey had left and settled in Bulgaria and they had continued to their culturel and political activities. 28 Turkish periodical published between 1930- 1940. In additon to these madrasas which give education with traditional methodes, modern schools, Tekke and Zaviyahs, various associations are the most important instutions which had been influenced the social and cultural situations of Bulgaria Turks in the years of 1930's. In this paper, firstly we vill evaluate the political and cultural situation of Bulgaria in 1930's; secondly we will take into considiration the published periodicals, estaplshed associations and opened schools by Bulgaria Turks. As a result we will compare the situations in Bulgaria Turks with Modern Turkey from the points of changing and transformation.

Keywords: Bulgarian Turks, Turkish pres in Bulgaria, Turkish assocaitons in Bulgaria.

Bulgaristan'da 1930'lu yıllarda yaklaşık 600.000 Türk nüfus yaşamaktadır. Türkler, Ardino, Filibe, Kurumovgrat, Kırcaali, Kızanlık, Şumnu, Kemaller, Banpınar, Sofya, Yenipazar, Osmanpazarı, Razgrad ve Eskicuma gibi Bulgaristan'ın çeşitli yerleşim birimlerine yayılmıştır. Bu dönemde Bulgaristan ekonomik ve siyasal açıdan kaotik bir görünüm ortaya koymaktadır. Halk bir yandan 1929'daki Dünya ekonomik krizi ile mücadele ederken, öte yandan askeri darbelerin, hükümet buhranlarının ve

komünist propaganda faaliyetinin etkisi altındadır. Bütün bunlar, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan epeyce zor şartlarda yaşayan Bulgaristan Türklerinin durumunu olumsuz anlamda biraz daha etkilemiştir.

Türklerin durumlarının kötüleşmesinde, yukarıdaki sebeplerin yanı sıra, Bulgar milliyetçiliğinin zihnî geri planlarında yer bulan Türk düşmanlığının önemli bir payı vardır. Bulgaristan Türklüğüne dair çalışmalarıyla tanınan ve kendisi de bir Bulgaristan Türk'ü olan Osman Keskinoğlu'nun cümleleriyle belirtmek gerekirse, *Bulgarların milliyetçiliği, Türk düşmanlığından ibaretmiş gibi daima Türklerin aleyhine kin beslerler. Okullarında Türk düşmanlığı aşıllarlar, kitaplarında Türk aleyhtarlığı yaparlar. Nutuk çeken her Bulgar, mutlaka beşyüz yıllık kara esaretten (çerno robstvo) söz etmeden geçemez*¹. Ünlü Türk hikâyecisi Ömer Seyfettin (1884-1920) de, Türklerle Bulgarların ilişkilerini ele aldığı hikâyelerinde benzer kaygıları taşır. Yazar Bulgarların Türklere karşı olumsuz tavrını ve Bulgar milliyetçiliğinin

kökenlerini *Beyaz Lâle* başlıklı hikâyesinde Radko Balkanenski,

2

3

Nakarat başlıklı hikâyesinde Bir Bulgar Genç Kızı, *Tuhaf Bir Zulüm* başlıklı hikâyesinde ise Kepazef adında bir Bulgar diplomatının ağzında ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Hem Osman Keskinoğlu hem Ömer Seyfettin Bulgarların Türkleri ezeli ve ebedî bir düşman olarak gördüklerini özellikle vurgular. Her iki müellifin üzerinde durduğu bu duygular 93 harbinden 1990 lı yıllara kadar geçen yaklaşık 120 sene boyunca devam etmiş, Bulgaristan topraklarında yaşayan Müslüman Türkler büyük ölçüde, sürgün, haksız mahkûmiyet, katliam vb. cezalarla sindirilmiş, Türkiye'ye göçe zorlanmıştır. Türklerin maruz kaldığı zulüm 1930'lu yıllarda şiddetini biraz daha arttırmıştır. Bu durum Türk azınlığın sosyal ve kültürel durumuna da yansımış, Bulgaristan'daki Türklerin statüsü tedricen irtifa kaybetmiştir.

Söz konusu dönemde Bulgaristan Türklüğünün sosyal ve kültürel durumuna geçmeden önce, Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'in ayrılma ve devletleşme sürecine göz atmakta yarar vardır: Bulgaristan, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinden sonra Osmanlı İmparatorluğuna bağlı özerk bir prenslik hâline getirilmiştir. 23 Temmuz 1908'de Kanun-ı Esasînin yeniden işlerlik kazanacağına dair Saray tebligatının yayımlanmasından sonraki çıkan karmaşada 5 Ekim 1908 günü Bulgaristan Prensligi de

¹ Bk. Osman Keskinoğlu, *Bulgaristan'da Türkler* (1985), Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss. 17-18.

² Ömer Seyfettin, "Nakarat", *Bütün Eserleri: Hikâyeler-3* (2007) (haz. Hülya Argunşah), Dergâh Yayınları, ss. 50-68.

³ Ömer Seyfettin, "Tuhaf Bir Zulüm", age., ss. 68-77.

bağımsızlığını ilân etmiştir⁴. Osmanlı İmparatorluğu, Bulgaristan'ın bağımsızlık ilânını Rusya'nın baskısıyla 19 Nisan 1909'da imzalanan İstanbul Protokolüyle tanımak zorunda kalmıştır. Ardından Bulgaristan Balkan Savaşlarına katılmış, daha sonra Almanya ile birlikte Birinci Dünya Savaşına iştirak etmiştir. 27 Kasım 1919'da Neuilly Barış anlaşmasıyla ülke, siyasal, ekonomik ve askerî açıdan büyük bir kayba uğramıştır. Art arda gelen bu savaşlar ve ödenen savaş tazminatları 1929 Dünya Ekonomik Buhranıyla birleşince Bulgaristan ekonomik açıdan büyük sıkıntılara girmiştir. 1934 yılında Bulgaristan 103.189 kilometre karelik bir toprağa sahiptir. Nüfusu 1930 verilerine göre 5. 585.000'dir. Nüfusun %80'i köyde yaşamaktadır. Etnografya bakımından ahalinin %80'i Bulgar, %11'i Türk'tür⁵.

1930'lu yıllarda Bulgaristan'ın iktisadi durumu epeyce bozuktur. Köylü elindeki zahireyi satacak yer bulamamaktadır. Hükümet Kasım 1933'ten Mayıs 1933'e kadar geçen 8 aylık sürede memurlara maaş ödeyememiştir. Hatta milletvekili ve memur maaşlarını da yüzde elli oranında kesintiye gitmiştir. Bu tedbirlerle de yetinmeyen hükümet, devlet memurlarının yarısını işten atmıştır.

Bütün bunlar, Bulgar halkının geleceğe dair umutlarının kaybolmasına zemin hazırlamıştır. Ülke halkının yaklaşık %80'i Bulgaristan'daki ekonomik durumun düzeleceğine dair inancını kaybetmiştir. Komünizm Bulgaristan'da yayılmak için oldukça uygun bir zemin bulmuştur. Hatta yeni yetişen neslin ekseriyeti sosyalist düşüncüyü benimsemiş ve komünist bir idarenin kurulması için çalışmaya başlamıştır⁶.

Ülkenin ekonomik hayatındaki kaotik durum, siyasal hayatında da kendisini göstermektedir. 1933-1934 yıllarında Bulgaristan'da 17 tane siyasal parti faaliyettedir. Bu partilerin her birinin epeyce taraftarı vardır. Halk her yeni kurulan siyasal partiye teveccüh etmekte, umutlarını parti liderlerine bağlamaktadır. Fakat kısa sürede partilerle ilgili umutlar sona ermektedir. Halkın siyasete olan itimadı kaybolmuştur. Kimsenin kimseye güveni kalmamıştır. İnsanlar, siyasal kaostan kurtulmak için tek çarenin siyasal partilerin faaliyetinin durdurulması düşüncesine varmışlardır.

⁴ Bk. Mithat Atabay, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türkiye ve Balkanlar* (2013), Ankara: Paradigma Kitabevi.

⁵ Agurtin'in *Officier de Reserve* dergisinde yayımlanan makalesi için bk. "Bulgar Ordusunun Bugünkü Hali", *Türk Dili*, nr. 9680, 26 Şubat 1935.

⁶ Bk. Mehmet Tuğrul, "Bulgaristan'da Son Kabine Değişikliği", *Türk Dili*, nr. 4219, 1 Haziran 1934.

İktidardaki Muşanof Hükümeti aciziyet içindedir. Hükümet hiçbir karar alamamaktadır. İşte tam bu ortamda 19 Mayıs 1934'te Kimon Goergief bir askeri darbeye hükümeti ele geçirmiştir. Asker yönetime el koymuştur. Bulgar kralı yeni kabineyi kurma görevini Kimon Georgief e vermiştir. Georgief in darbesini Avrupa devletleri memnuniyetle karşılamıştır⁷.

Bu karmaşa ülkedeki Türk azınlığı olumsuz anlamda biraz daha fazla etkilemiştir. 1933-1934 yıllarında Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığa karşı yeni bir baskı, sindirme ve göç ettirme politikası başlatılmıştır. Türklere imzasız tehdit mektupları gönderilmiş, geceleri Türklerin ansızın yolları kesilmiş, Bulgar idareciler Türklüğe hakaret eden tutum ve davranışlar içine girmişlerdir. Nihayet dayak ve sebepsiz öldürmeler Bulgaristan Türkünün 1933-1934 yılları arasında yaşadığı günlük davranış biçimleridir. Hatta 1934'te kurulan Bulgar darbe hükümeti vilâyetlere gizli birer tamim göndermiştir. Söz konusu tamimde Bulgarlara hiçbir surette Türk emlâki, Türk malı satın almamaları emredilmektedir. Bulgaristanlı bir Türk'ün gönderdiği bir mektupta belirtildiğine göre, *Türklere, evvelâ bir tehdit mektubu gönderilir, eğer ses çıkarmazsa canlı tehditler gider... Yine para etmedi mi vurun kancayı, bas sopayı, çek kurşunu!*.⁹ Bütün bunlarda amaç Bulgaristan'daki Türk azınlığı ortadan kaldırmak veya Türkiye'ye göçe zorlamaktır.

Georgiof Hükümeti Türk azınlığın temel insan haklarını ihlâl etmiştir. Öğretmenler birliği dağıtılmıştır. Türk azınlığa önderlik yapma ihtimali olan öğretmenler ve Türklerin ileri gelenleri görevlerinden uzaklaştırılmıştır. Okulların müfredatı değiştirilmiştir. Osman Keskinoglu'nun ifadesiyle *Türk halkı o zamanda kadar hiç görmediği sert, tedhişçi bir idare ile karşılaşmıştır. Türklerin haklarını imha siyaseti başlatılmıştır*¹⁰. Herkese Bulgar okulunu bitirmek şartı getirildiğinden, Türk okullarında okuyanlar Bulgaristan'da iş yapamaz hâle gelmiştir¹¹. Böylece Bulgaristan, Türkler için yaşanmaz bir ülke durumuna olmuş, Türklere göçten başka çare kalmamıştır.

⁷ Bk. Me. Tu., "Bulgaristan'da Son Kabine Değişikliği", *Türk Dili*, nr. 4219, 1 Haziran 1934.

⁸ Mehmet Tuğrul, "Kari Sen de Gör", *Türk Dili*, nr. 4333, 19 Birinciteşrin 1933.

⁹ Mehmet Tuğrul, "Kari Sen de Gör", *Türk Dili*, nr. 4333, 19 Birinciteşrin 1933.

¹⁰ Osman Keskinoglu, age., s. 20.

Bütün olumsuzluklara rağmen, Bulgaristan Türkleri 1930-1940 yılları arasında yaklaşık 500 yıldır yaşadıkları vatanlarında varlıklarını sürdürebilmek için zorlu fakat onurlu bir mücadeleye girmişlerdir. Bu dönemde Bulgaristan Türklerinin kültürel ve sosyal durumlarını üç ana başlık altında değerlendirmek mümkündür. Bunlar; 1.Bulgaristan’da Türk Dernekleri; 2 Türkçe Süreli Yayınlar; 3.Türkçe Eğitim Kurumları

1. **Dernekler.** Tespit edebildiğimiz kadarıyla Bulgaristan’da 1930’lu yıllarda 4 tane etkili Türk derneği vardır. Bunlar Türk Muallimler Cemiyeti, Türk Gençliği Spor Teşkilâtı ve Turan Derneği, Uhuvvet-i İslâmiye Cemiyeti ve Din-i İslâm Müdaafilere Cemiyeti’dir.

1.1. Türk Öğretmenler Birliği. Bulgaristan’ın en etkili ve en eski Türk cemiyetlerinden birisidir. İlk kongresini Türk Öğretmenler Birliği adıyla 1906 yılı Temmuz ayında Şumnu’da gerçekleştiren bu dernek, son kongresini 1933’te Rusçuk’ya toplamış bu kongreden sonra faaliyetini durdurmuştur. Cemiyetin faaliyetini durdurmasının başlıca sebebi 1930’lu yıllarda Türklere yönelik baskının sistematik bir hâle gelmesidir. Türk öğretmenler birliği faaliyette bulunduğu dönem boyunca Bulgaristan’daki Türk öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim kursları düzenlenmiş, ilkököl ve rüştiye derslerine ait ders programları hazırlanmış, çeşitli temsiller vermiş, Terbiye Ocağı ve Muallimler Mecmuası adlı iki mecmua yayımlamıştır. Türk Muallimler Cemiyeti 1930lu yılların baskıcı ortamına dayanamamış ve faaliyetlerine son vermiştir. Cemiyet Bulgaristan Türklerinin aydınlanma ve varlıklarını sürdürme çabalarında etkili kurumlardan birisi olarak tarihe geçmiştir.

1.2. Türk Gençlik, Spor Teşkilâtı ve Turan Derneği: 1920’li yıllardan itibaren Avrupa’da gençlerin eğitimi ve bilinçlenmesine yönelik çeşitli teşkilatlar kuruldu. Macaristan, Almanya, Çekoslovakya, İtalya ve İngiltere gibi ülkeler bu tür gençlik teşkilatlarının faaliyette bulunduğu 12 başlıca ülkelerdir . Söz konusu gençlik teşkilatlarına paralel olarak Bulgaristan’da bir gençlik teşkilatı olan Rodna Zaştita adlı koyu ırkçı Bulgar gençlerinin toplandığı bir teşkilat kurulmuştur. Rodna Zaştita’nın çalışma biçimi Çekoslovakya gençlik teşkilâtı olan Sokol teşkilâtının çalışma biçimi ile benzerlik göstermektedir. Bununla beraber Bulgaristan’daki Türk gençlerini bir arada tutacak, onlara spor bilincini aşılacak ve belirgin hedefler doğrultusunda onların çalışmasına zemin hazırlayacak bir gençlik teşkilatı olan Türk gençlik ve Spor teşkilatı kuruldu. Bulgaristan’ın çeşitli şehirlerindeki Türk spor derneklerinin

¹¹ Osman Keskinöğlü, age., s.126.

¹² Bk. *CHF Halkevleri Talimatnamesi* (1934), Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, s. 4.

katılımıyla 1924'te Rusçuk'ta Türk Gençlik ve Spor Teşkilâtı ilk kongresini yapmıştır. 1925'te Plevne, 1926'da Varna'da kongreler düzenleyen teşkilât, Varna Kongresinde adını Turan Derneği olarak değiştirmiştir. Turan Derneği özellikle 1930-1933 yılları arasında yoğun bir şekilde çalışmıştır. 1933 yılına gelindiğinde derneğin Bulgaristan'da 95 şubesi, 5000'den fazla üyesi vardır. Fakat Bulgar hükümeti Turan derneğinin ve dolayısıyla Türk Gençlik ve Spor teşkilatının faaliyetlerini sakıncalı bulmuş ve derneği 1934 yılında kapatmıştır¹³.

1.3. Uhuvvet-i İslâmiye: Dernek adından da anlaşılacağı gibi Bulgaristan'da İslâmcı Türklerin kurduğu bir cemiyettir. Uhuvvet-i İslâmiye Cemiyeti 1929'da kurulmuştur. Ne zaman kapandığı belli değildir. Bulgaristan Türkleri üzerinde fazla etkili olmamıştır.

1.4. Din-i İslâm Müdafileri Cemiyeti: Bulgaristan Başmüftüsü Hüseyin Hüsnü tarafında 1933'te kurulmuştur. Tutucu Müslümanların üye olduğu bir dernektir. Dernek kurulduğu yıllarda bir takvim ile Hafız Yusuf'un *Rehber-i Mürşit* adlı kitabını yayımlanmıştır.

Yukarıdaki müesseselerden ilk ikisi Türkçü- milliyetçi düşüncedeki Türk aydınlarının kurdukları cemiyetlerdir. Buna karşılık Uhuvvet-i İslâmiye ve Din-i İslâm Müdafileri Cemiyeti İslâmcı dünya görüşünü benimsemiş Türklerin kurdukları cemiyetlerdir. Türk Öğretmenler Cemiyeti ile Türk Gençlik Teşkilâtı bir yandan Bulgar hükümetiyle iyi ilişkiler kurmaya çalışırken, öte yandan Türkiye ile de irtibatlarını sürdürmüşlerdir. Hemen bütün dernekler 1930'lu yılların ilk yarısında yoğun bir faaliyet içindedirler. Bu dernekler 1934 yılındaki hükümet darbesinden sonra çalışmalarını durdurmuşlardır. Bu durum Türkiye ile paralellik gösterir. Türkiye'de de 1932-1934 yıllarında pek çok dernek ve gençlik teşkilâtı kapanmış, hemen hepsi Halkevleri çatısı altında birleşmiştir¹⁴.

2.Sürelî Yayınlar: Çeşitli kaynaklarda 1930-1940 yılları arasında 11 yıllık süre içinde Bulgaristan'da 27 tane sürelî yayın çıktığı belirtilmektedir¹⁵. Bulgaristan'da çıkmış sürelî yayınların adı, tarih, yeri, türü, sahibi ve yazar kadrosu dikkate alınarak bir tablo hazırlanmıştır:

¹³ Osman Keskinoglu, age., s.116.

¹⁴ Bk.Mustafa Özsarı, *Ege Bölgesi Halkevleri: Edebî ve Kültürel Çalışmalar* (2009), Asi Kitap, İstanbul, s. 12.

Yayının Adı	Çıktığı Tarih	Çıktığı Yer	Türü	Sahibi	Yazar Kadrosu
Açık Söz	1931	Plovdiv	Gazete	Ahmet Hikmet	
Balkan Postası	1935	Filibe/Plovdiv	Gazete	Ali Kemal Balkanlı	Osman Nuri Ali Kemal
Birlik	1930 1933	Ardino	Gazete		
Çiftçi Kuruluşu	1934	Filibe/Plovdiv	Gazete		
Çocuk Sevinci	1932	Sofya	Dergi (1 sayı)	Oğuz Peltek	Oğuz Peltek
Doğru Yol	1936 1939	Sofya	Gazete	Mehmet Celil	
Dostluk	1926 1935	Sofya	Haftalık gazete	Tahir Nuri	Ahmet Hulusi-Ali Kemal
Hakikat Şahidi	1933 1943	Kızanlık/Razgrad	Dergi	N. Nazinof	N. Nazinof
Halkın Sesi	1930 1935	Filibe/Plovdiv			
Havadis	1937 1940	Şumnu	Haftalık gazete	Ahmet Kemal	
İleri	1932	Kırcaali	Gazete (3 sayı)	Cemil Halil Pehlivanoglu	
İntibah	1928 1931	Şumnu-Omurtak	Gazete	Hafız Yusuf Şinasi	Ahmet Kemâl- Necip Asım
İstikbal	1931 1932	Vidin	Haftalık gazete	Özdemir Halim	
İtisam	1932 1933	Filibe/Plovdiv	Dergi	Mustafa Nurettin	Kalpaklı Hoca M. Nurettin
Karadeniz	1933 1934	Razgrad	Haftalık gazete	Arif Necip	
Medeniyet	1934 1944	Filibe/Plovdiv	Gazete	Hafız Yusuf Yakupof	(Din-i İslâm müdafileri yayını)

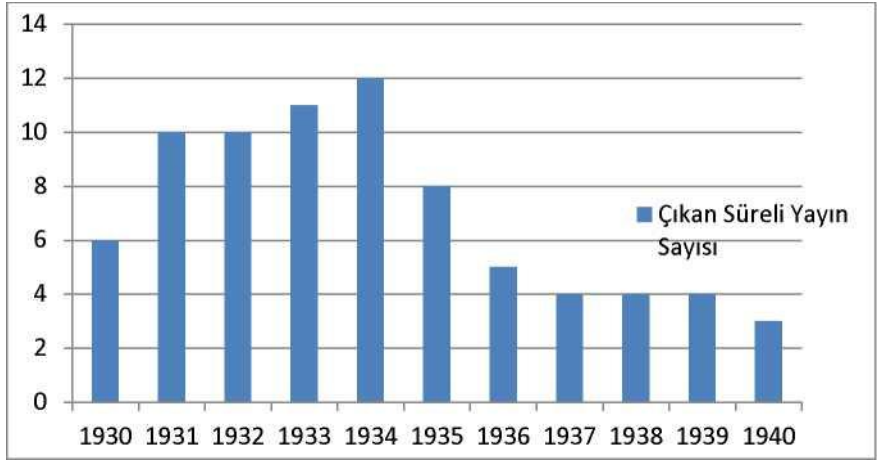
¹⁵ Bk. Türker Acaroğlu (1990), *Bulgaristan'da Türk Gazeteciliği (1865-1985)*, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Yayınları. Adem Ruhi Karagöz (1945.), *Bulgaristan'da Türk Basını: 1879-1945*, İstanbul. İ.H.Oktay (1986), "Bulgaristan'da Çıkmış Olan Türk Gazeteleri ve Dergileri", *Türk Kültürü*, 27:2328.

					organı)
İrfan	1931	Filibe/Plovdiv	Dergi (10 sayı)	Hacı Mustafa Nurettin	Kalpıklı Hacı Mustafa Nurettin
Ozdilek	1933 1934	Kırcaali	Gazete	Ahmet Gültekin	Ahmet Gültekin-Mustafa O. Peltek
Rehber	1929 1933	Sofya	Haftalık gazete	Mehmet Celil	
Rodop	1929 1934	Filibe/Plovdiv	Haftalık gazete		
Sada-yı İslâm	1932	Şumnu	Gazete	Hafız Yusuf Şinasi	Osman Nuri-Ali Kemal
Terbiye	1933 1934	Sofya	Dergi		
Turan	1932 1934	Kırcaali	Dergi	Arif Necip-Ömer Kâşif-Mustafa Kasım-Ahmet Rafet-Akif Mehmet	Halim Ozdemir-Hasan Sabri-Ahmet Gültekin-Mehmet Oğuz
Yarın	1934	Şumnu	Gazete	Arif Oruç (150'lik)	Arif Oruç
Yeni Gün	1934	Sofya	Gazete		
Yeni Yol	1931	Kırcaali	Gazete		
Yıldırım	1935 1936	Sofya	Gazete		

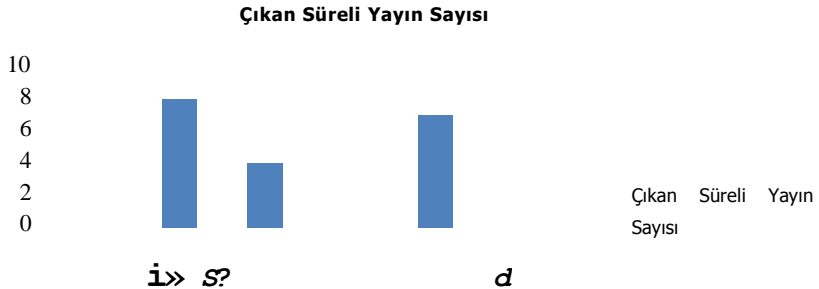
I.Tablo: Bulgaristan'da 1930-1940 yıllarında yayımlanan Türkçe Süreli Yayınlar

Tabloda görüldüğü gibi, 1930-1940 yıllarını kapsayan 11 yıllık süre içinde Bulgaristan'da 27 tane süreli yayın neşredilmiştir. Bunlardan bir kısmı bir veya birkaç sayı yayımlanırken, bir kısmı ise 10 yıldan fazla bir süre yayın hayatını sürdürmüştür. Yayın organlarından 20 tanesi gazete diğerleri dergidir. İçlerinden iki tanesini Kemalist Türkiye'ye muhalif olup Bulgaristan'a kaçan Arif Oruç, Ahmet Hikmet ve Osman Nuri gibi Türkiyeli muhalif gazeteciler neşretmiştir. Diğerlerini ise Bulgaristan Türkleri yayımlanmıştır.

I.Grafik: Bulgaristan Çıkan Türkçe Süreli Yayınların Yıllara Göre Dağılım Grafiği

Grafikte görüldüğü gibi, süreli yayınların yıllara göre dağılım grafiğine baktığımızda, 1930 yılında Bulgaristan’da 6 süreli yayın yayımlanmaktadır. 1931-1935 yıllarında süreli yayın bakımından Bulgaristan Türkleri en faal dönemlerini yaşamışlardır. 1935’ten sonra ise Bulgaristan’da Türkçe yayınlar azalmaya başlamıştır. Bu durum 1934’teki komünist devrimden sonra Bulgaristan hükümetlerinin Türklere karşı uyguladığı baskı ve göç ettirme siyasetinin açık bir görünümü olarak yorumlanabilir. Buna ilâve olarak 1938’den itibaren dünyada kâğıt kıtlığının baş göstermesi, doğal olarak Bulgaristan Türk basınına da etkilemiş olmalıdır. Bu arada 1933-1936 yılları arasında Türkiye’de dergi ve gazete sayısının oldukça arttığı, hatta Meşrutiyetin ilânını takip eden birkaç aydaki artışa benzer bir artışın yaşandığı malumdur. Benzer Türkiye’deki süreli yayın sayısındaki artışa paralel bir artış Bulgaristan’daki Türkçe süreli yayınlar için de geçerliymiş gibi görülmektedir.

2. Grafik: Bulgaristan'da Şehirlere Göre Çıkmış Süreli Yayın Sayısı

Grafikte görüldüğü gibi, Bulgaristan'da en fazla Türkçe yayın Filibe'de neşredilmiştir. Filibe'yi süreli yayın sayısı bakımından Sofya takip etmektedir. Bu durum Filibe'nin Bulgaristan Türklerinin kültür ve medeniyet başkenti olduğunu göstermektedir. Yine sadece bu harita Bulgaristan Türklerinin hangi şehirlerde yoğun olarak yaşadıklarını ve kendilerini rahat ifade etme imkânı bulduklarını göstermesi bakımından dikkati çekmektedir.

3.Mektepler: Bulgaristan'daki Türk okullarının yasal durumu 1878'deki Berlin Anlaşması, 1909'daki İstanbul Protokolü, 1913 Anlaşması ve 1919'daki Neully Anlaşmasına dayanmaktadır. Söz konusu anlaşmalardan yasal güvence alan Bulgaristan Türkleri 1930'lu yıllara gelindiğinde eğitim-öğretim ihtiyacını büyük ölçüde Osmanlı Devletinden kalma eğitim kurumlarıyla devam ettirmişlerdir. Bu okullar medreseler, ibtidaî mektepleri, rüştiyeler, yükseköğretim kurumlarıdır.

3.1. Medreseler: Medreseler bilindiği gibi klasik usullerle eğitim veren mekteplerdir. Bu okullar zaten yirminci yüzyıla ayak uyduramamış, kendilerini yenileyememiş ve Türkiye'de Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla faaliyetini durdurmuşlardır. Pek çok konuda yüzü Türkiye'ye dönük olan Bulgaristan Türkleri de medreselerde verilen diplomaların Türkiye'de denk olmayacağı endişesinden hareketle medreselerden uzaklaşmış ve medreseler 1930'lu yıllara gelindiğinde faaliyetlerini durdurmuşlardır.

3.2. İbtidai Mektepleri ve Rüştiyeler: Bulgaristan'daki en yaygın Türk okulları ibtidaî mektepleri ve rüştiyelerdir. İbtidai mektepleri ilkökul seviyesinde eğitim verirken, rüştiyeler ortaokul seviyesinde eğitim veren mekteplerdir. Bulgaristan Türkleri arasında oldukça yaygın olan İbtidaiye ve Rüştiye mektepleri 1950 Bulgaristan'daki komünist devrime kadar faaliyetini sürdürmüşlerdir. 1933 yılında Bulgaristan'a bir seyahat gerçekleştiren Mehmet Tuğrul'un belirttiğine göre, Bulgaristan'daki Türk okulları, parasızlık yüzünden kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Hatta rüştiyelerden 25 tanesi parasızlık ve öğretmensizlik yüzünden kapanmıştır¹⁶.

3.3. Yüksek Öğretim Kurumları. Bulgaristan'da Türklerin yüksek öğretim düzeyinde eğitim veren iki okulu vardı. Bunlar Darümuallimin ve Nüvvab Mektebidir. Darümuallimin Rüştiyelere öğretmen yetiştirmek amacıyla 1918 yılında açılmış fakat 1928'de Bulgaristan Gençlik teşkilatı

¹⁶ Mehmet Tuğrul (1933), "Bulgaristan Türk Muallimleri", *Türk Dili*, nr. 4035, 11 Teşrinievvel 1933.

Rodna Zaştitanın baskısıyla faaliyetini durdurmak zorunda kalmıştır. Bulgaristan'da 1930-1940 yılları arasında çalışmalarıyla dikkati çeken en önemli mektep Nüvvâb Mektebi/Medresetü'l Nüvvab'tır. 1913 tarihli İstanbul Protokolü ile kurulan Nüvvab Mektebinin amacı Müftü ve hoca yetiştirmektir. 1922/1923 ders yılında açılan Nüvvab mektebine girmek için Rüştîye ve ortaokul düzeyindeki medreselerden mezun olmak şartı aranmaktadır. 17 Tali ve Ali olmak üzere iki kısımdan oluşan Nüvvab Mektebi, lise ve yüksek öğrenim düzeyinde eğitim veren bir okuldur. Ali kısmı 1930'da açılmış ve ilk mezunlarını 1933'te vermiştir. Nüvvab Mektebinin müderrislerinden çoğu Türkiye'den sürgüne gönderilenyüzelliklerden oluşmaktadır. 18 Nüvvab Mektebi'nin müderrislerinden Osman Nuri ile Mustafa Sabri'nin damadı Ali Vasfî bilinen 150'liklerdendir. Bu bakımdan, Kemalist Türkiye'nin dünya görüşünü benimseyen aydınlar Mekteb-i Nüvvabı bir mikrop yuvası olarak değerlendirmektedirler. Osman Keskinoglu gibi dini eğitim almak isteyen bazı Bulgaristanlı Türk gençleri, dini eğitim için Mekteb-i Nüvvab yerine Kahire'ye gitmeyi tercih etmişlerdir.

Toparlamak gerekirse, Bulgaristan 1930'lu yıllardan ekonomik buhranlar, askeri darbeler ve siyasal krizlerle boğuşmaktadır. Bu kaos, doğal olarak nüfusun yaklaşık yüzde onunu oluşturan Türkleri de etkilemiştir. Bununla beraber, Bulgaristan Türkleri, vakıf, dernek, kulüp vb. gayri resmi kurumlar vasıtasıyla aralarındaki ilişkileri sürdürmüşler, asimilasyondan kendilerini kurtarmaya çalışmışlardır. Yayımladıkları Türkçe gazete ve dergilerle dillerini ve kültürlerini yaşamaya ve yaşatmaya çalışmışlardır. Eğitim-öğretim faaliyetlerini ise Osmanlı Devleti ile Bulgaristan hükümetleri arasındaki anlaşmaların kendilerine verdiği haklar çerçevesinde azami düzeyde kullanmışlardır. Fakat özellikle 1930'lu yıllarda Avrupa'da yaygınlaşan faşist ve komünist hareketler Bulgaristan Türklerinin durumunu da etkilemiş, açtıkları mektepler bazen parasızlıktan, bazen baskıdan bazen de resmi yetkililer aracılığıyla kapanmak zorunda kalmıştır. Bilhassa 1930'ların ikinci yarısından itibaren, Bulgaristan Türkleri üzerindeki baskı daha da artmış, buna bağlı olarak çoğun dernekleri kapatılmış, süreli yayınları tatil edilmiş, rüştîye ve iptidai mektepleri faaliyeti durdurmuştur. Ardında Türkiye'ye büyük bir göç dalgası başlamıştır. Bu bakımdan Bulgaristan Türkleri 1930'lu yıllarda tarihlerinin en kötü dönemlerinden birisini yaşamak zorunda kalmışlardır.

¹⁷ Osman Keskinoglu (1985), s.85.

¹⁸ Mehmet Tuğrul, "Mektepsizlik", *Türk Dili*, nr.4039, 16 Teşrinievvel

KAYNAKÇA

- Acaroğlu, Türker (1990), *Bulgaristan'da Türk Gazeteciliği (1865-1985)*, İstanbul: İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Agurtin, “Bulgar Ordusunun Bugünkü Hali”, *Türk Dili*, nr. 9680, 26 Şubat 1935
- Atabay, Mithat (2013), *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türkiye ve Balkanlar*, Ankara: Paradigma Kitabevi.
- CHF Halkevleri Talimatnamesi* (1934), Ankara: Hâkimiyet-i Milliye Matbaası
- Karagöz, Adem Ruhi (1945), *Bulgaristan'da Türk Basını: 1879-1945*, İstanbul.
- Keskinoğlu, Osman (1985), *Bulgaristan'da Türkler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Mehmet Tuğrul, “Bulgaristan Türk Muallimleri”, *Türk Dili*, nr. 4035, 11 Teşrinievvel 1933.
- Mehmet Tuğrul, “Bulgaristan'da Son Kabine Değişikliği”, *Türk Dili*, nr. 4219, 1 Haziran 1934.
- Mehmet Tuğrul, “Kari Sen de Gör”, *Türk Dili*, nr. 4333, 19 Birinciteşrin 1933.
- Mehmet Tuğrul, “Mektepsizlik”, *Türk Dili*, nr.4039, 16 Teşrinievvel 1933.
- Oktay, İ.H. (1986), “Bulgaristan'da Çıkmış Olan Türk Gazeteleri ve Dergileri”, *Türk Kültürü*, 27: 23-28.
- Ömer Seyfettin (2007), *Nakarat, Bütün Eserleri: Hikâyeler-3* (haz. Hülya Argunşah), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özsarı, Mustafa (2009), *Ege Bölgesi Halkevleri*, İstanbul: Asi Kitap.